Kardyni-Pelikánová, Krystyna; Pelikán, Jarmil

Model a funkce literatury v pojetí polských romantiků

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1982, vol. 31, iss. D29, pp. 49-56

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/108385
Access Date: 27. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
D 29, 1982

KRYSTYNA KARDYNI-PELIKÁNOVÁ, JARMIL PELIKÁN

MODEL A FUNKCE LITERATURY V POJETÍ POLSKÝCH ROMANTIKŮ

Specifičnost polského historického vývoje po rozdělení země mezi tři sousední mocnosti způsobila, že pod pojem polský romantismus zahrnujeme vlastně několik různých modelů romantismu, které se v období 1822—63 na daném území formovaly. Je to tzv. „raný" romantismus (vyvíjející se hlavně ve středisku vilenském a varšavském do listopadového povstání 1830/31), dále „velký" romantismus emigrační (od pádu listopadového povstání do konce čtyřicátých let) a tzv. „krajowy" romantismus (rozvíjející se na domácí půdě do lednového povstání 1863). Ve všech těchto modelech vystupují jisté společné ideovětematické a obrazové komplexy, ale každý z nich si je řeší posvém. Jsou to pro romantický způsob tvorby tak základní otázky jako např. vztah k tradici, historismus, slovanství, lidovost, národnost, orientalismus. Rozdílně je chápána básníkova úloha či formování lyrického subjektu, který měl stanovit typ tehdejšího člověka. Každý z těchto modelů romantismu se konkretizoval v literárních dílech (někdy docházelo k jejich prolínání u jednoho a téhož autora) a měl své vlastní teoretiky a kritiky, formulující zásadní principy a sdělné způsoby slovesné tvorby. K nejvýznamnějším teoretickým pracím náležely v té době především Mochnackého O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym, Mickiewiczovy přednášky o slovanských literaturách v Collège de France, Goszczyńského Nowa epoka poezji polskiej a literárně estetické práce Dembowského.

„Raný", předlistopadový romantismus se vyvíjel v těsné souvislosti s rozvojem tohoto proudu v evropských zemích. Programově zaujímal nonkonformistický postoj k rozporuplné skutečnosti, vytvářel nejen wertherovského hrdinu — nešťastného milence, ale také revoltujícího, odbojného hrdinu, který zápasí s okolním světem, odmítá řád a uhlazenost osvícenských racionalistických salónů. Svět se mu jeví jako roztříštěný, chaotický, proto hledá nový jednotící úhel pohledu, který by mu dovolil jednotlivé momenty a fragmenty skutečnosti nazírat uceleně.

V předlistopadové romantické tvorbě zřetelně vystupuje protiklad přírody a civilizace a v důsledku tohoto rousseauovského postoje též proti-

klad pravdy živé a pravdy mrtvé, autentičnost a faleš, spontánnost, bezprostřednost zážitku a druhotnost rozumového poznání, iracionalismus a racionalismus. Není náhoda, že již v programové baladě Romantičnost Mickiewicz zdůrazňoval intuici, „cit a víru", že nástrojem pravého poznání učinil citový vzruch, duševní pohnutí, emotivnost: „Měj srdce a hleď v srdce!" Poezie v koncepci Mickiewiczově a Mochnackého má být slyšením a cítěním světa, nikoli jeho popisem. Proto i krajina není jen zeměpisným pojmem, částí zemského povrchu, nýbrž krajinou filozofickou a psychologickou. Lyrický subjekt je často stylizován do podoby poutníka, který však nepoznává pouze svět kolem sebe, ale současně se světem poznává i své nitro. Takový je například poutník Mickiewiczových Krymských sonetů.

V Mickiewiczových sonetech a v řadě děl jeho současníků uplatňuje se též další dosti významná složka polského předlistopadového romantismu — orientalismus. Romantismus proti tradičnímu zájmu o antiku a románské země obrátil pozornost k Severu a Východu, k oblastem, jež byly vzdáleny civilizaci a kultuře románského světa. Chápání lidstva jako celku, postulovaná rovnoprávnost všech kultur a snaha o prolomení evropocentrismu přímo podmiňovaly zájem o exotiku, o neznámé národy, nedotčené civilizačními konvencemi a žijící v tolik ceněné shodě s přírodou. Tento zvýšený zájem o Východ podpořil vývoj orientalistiky na vilenské univerzitě, připomenul dávné vztahy Polska s Orientem a pronikání do polské kultury různých forem orientalismu (hebrejského, tatarsko-karaimského, byzantského, persko-arménského, tureckého). V období před listopadovým povstáním se na základě těchto tendencí vyvíjel i specificky polský projev orientalismu — zájem o Ukrajinu, její dějiny, kulturu a folklór, který vyústil v tzv. ukrajinské škole polské poezie.

Důležitou složkou raného polského romantismu byl historismus, vyvolaný v prvé řadě událostmi politickými — ztrátou samostatnosti. Tato skutečnost vedla zpočátku k četným dílům rázu elegického a k hledání útěchy ve šťastnější a slavnější minulosti. Odtud také pramenila v prvních desetiletích 19. století osvícenská snaha poznat a zachránit svědectví o historických počátcích národa a všech Slovanů. Projevovala se hlavně v činnosti Varšavské učené společnosti. Souběžně s osvícenskou vědou nabýval na významu preromantismus, mytologizující národní minulost a vytvářející z ní svatyni, do níž bylo možno se utíkat nejen pro útěchu, ale i pro posilu k pokračování v zápase o národní svobodu. Polský romantismus, který ostře odsuzoval bezpráví a útisk a orientoval se na národně osvobozenecké hnutí, nutně musil řešit otázku vzájemného dialektického poměru kontinuity a nezbytných proměn. V souvislosti s tím povstala zásadní diskuse o národní povaze, o rysech podstatných a trvalých, z nichž je třeba dále vycházet — a rysech druhotných, jichž je možno a někdy třeba se zbavovat. V počátečním údobí dospěla diskuse nejdále v pracích Mochnackého, který na základě hegelovské dialektiky zdůvodňoval nutnost dynamických historických změn, vedoucích k revolučnímu řešení politických otázek.

Slovanská problematika se nestala ústřední otázkou předlistopadové romantické literatury, třebaže badatelské úsilí Varšavské učené společnosti znamenalo v tomto směru značný krok vpřed. Bránil tomu jak

narůstající polsko-ruský konflikt, který vyústil v proticarské povstání z let 1830/31, tak i skutečnost, že se slovanství v preromantických koncepcích (např. u Brodzińského) spojovalo s idylismem, který popíral tragismus. Uvědomění si nutnosti revolučního zvratu vedlo romantiky k odmítnutí idylického postoje (proto u Mickiewicze a Słowackého nacházíme tolik ironie, jestliže psali o domnělé „idylické" slovanské povaze). Romantický disharmonický hrdina se stal protipólem člověka z Arkádie.

Po listopadovém povstání diskuse o všech těchto otázkách pokračovala, byla však zatlačována a modifikována novými událostmi. Hlavním problémem velké emigrační literatury byla otázka, jak se vyrovnat s faktem vojenské porážky při pevném přesvědčení o neodvratnosti vítězství ideálu svobody. Řešení tohoto protikladu nalézali často romantikové v mesianismu, který byl jistou „terapií neúspěchu", nacházel novou perspektivu hlásáním víry ve smysl utrpení a obětí. Polistopadový romantismus se tak stává rozhodně polonocentrický, ostatní jeho složky se podřizují této ústřední myšlence. Polský národ, vystavený těžkým zkouškám, získává v pojetí polských romantiků právo a povinnost reprezentovat Slovany, plnit funkci bojovníka o svou, slovanskou a vůbec všelidskou svobodu, nést těžké břímě internacionalistického zápasu „za volnost naši i vaši", zápasu, k němuž volali všechny národy (doslova všechen evropský lid — ludy europejskie). Tato základní myšlenka byla však často předkládána a zdůvodňována dosti nereálně a mysticky. Předlistopadový historismus, který na příkladu událostí z dějin jednoho národa hledal řešení otázek o významu všelidském (otázka svobody v Gražině a Konrádu Wallenrodovi), dostává nyní podobu velkých historiozofických koncepcí, zacílených v podstatě týmž směrem: najít cestu k záchraně národa. Mesianismus interpretoval minulost z hlediska současnosti. Badatel i slovesný tvůrce, kteří byli herderovsky a hegelovsky orientováni, si kladli za úkol vystopovat v dějinách znamení Prozřetelnosti nebo Ducha dějin, která promlouvají o budoucnosti, o misi vyznačené polskému národu a Slovanům vůbec. Polský romantismus tak vytvořil tři historiozofické koncepce, tři vize budoucnosti: záchranu lidstva cestou utrpení, do níž byla vepsána nutnost revolučních proměn (Słowacki), obrození světa zásluhou franko-slovanského živlu (Mickiewicz), vývojový proces, jehož zárukou je lid a demokracie (toto stanovisko zaujímala demokratická část emigrace a romantiků na domácí půdě).

Historiozofické koncepce výrazně ovlivnily vztah polských romantiků ke Slovanstvu. Od listopadového povstání vyhraněný polonocentrismus bránil v uplatnění myšlenky slovanské vzájemnosti v Kollárově pojetí. Jejímu kladnému ohlasu bránil i fakt, že ideu slovanské jednoty využíval carismus pro své politické cíle, jimž bylo nutno čelit. Konflikt polsko-ruský se v tvorbě emigračních romantiků zrcadlil v podobě nesmiřitelných protikladů svobody a despotismu (jako např. v Mickiewiczových Dziadech a Knihách národa polského). V souvislosti s dalším vývojem událostí v Evropě zamýšlel se Mickiewicz nad úlohou Slovanů při řešení naléhavých otázek tehdejšího roztříštěného a chaotického světa, při jeho příštím uspořádání. Vycházeje z hegelovské zásady jednoty protikladů a jejich vyústění v syntézu bral v úvahu slovanskou národní povahu,

zračící se v souladu člověka s přírodou, a v jejím spojení s francouzskou činorodostí viděl možnost obrody pro evropskou společnost. Mickiewiczův mesianismus však tuto obrodu podmiňoval nutností revolučních změn.

Souběžně s koncepcemi emigrační romantické tvorby povstával na domácí půdě model romantismu tzv. „krajového". Vyvíjel se v mimořádně těžkých podmínkách za „paskevičovské noci" po listopadovém povstání, kdy společenský a kulturní život byl úplně podlomen, byla uzavřena univerzita a zakázána činnost Varšavské učené společnosti. Když se pak v druhé polovině třicátých let začalo veřejné dění oživovat, bylo silně poznamenáno tehdejšími podmínkami a možnostmi. Model „krajového" romantismu se dlouho netěšil větší přízni polské literární historie a kritiky. Psalo se o něm jako o „lyrice hélótů" (Stanisław Brzozowski), vytýkal se mu na jedné straně sklon k realismu, na druhé zase ohlasový, pastišový charakter. Často se o něm psalo jako o nezdařilém epigonství emigračního romantismu, ačkoliv stěží můžeme mluvit o epigonství literatury, která se vyvíjela současně se svou domnělou předlohou; v tomto případě by spíše bylo možno hovořit o popularizaci romantických tendencí a principů, které uplatňovala déle, až do lednového povstání v r. 1863.

Podobně jako u „velkého" romantismu vedlo jeho odtržení od reálné skutečnosti ve vlastní zemi k různým teoretickým, abstraktním koncepcím — tak i podmínky tvorby, vznikající v rozdělené vlasti, vymezovaly její problematiku, tematiku i výrazové prostředky, nutily ji k opakování jistých přístupů a forem, např. při zobrazování vlasteneckých postojů (v domácí literární produkci byl často rozváděn motiv spiknutí či úděl bouřícího se otroka; v souhlase s emigrační tvorbou vystupovalo do popředí střetávání ideálu a skutečnosti, avšak tento základní romantický motiv býval zde zpravidla ochuzen o svou základní složku vzpoury ve jménu velké myšlenky, ideálu). Někteří badatelé viděli v této skutečnosti důsledky intelektuálního přizpůsobování se podmínkám nesvobody (Kazimierz Wyka) nebo postupné vyúsťování romantismu v biedermeier, v němž rozervanost je pouhým zjištěním, ne východiskem a pohnutkou k boji o ideály (Maria Żmigrodzka).

Pro tento model romantismu bylo na jedné straně charakteristické změlčování otázek univerzálních, na druhé straně zdůrazňování složky lidové a slovanské. Pokud jde o otázky lidovosti, je nutno v romantismu „krajovém" vidět dvě zcela rozdílné tendence: revolučně romantickou, reprezentovanou nejplněji Dembovským (v jeho názorech je možno poukázat na řadu analogií se soudy Bělinského a Černyševského) — a slovanský romantický idealismus po vzoru Zoriana Dołęgy-Chodakowského.

Edward Dembowski, Ryszard Berwiński, Gustaw Ehrenberg a další spojovali jakobínské myšlenky s revolučně pojatou hegelovskou estetikou, sociálním radikalismem a lidovou tradicí, která jim sloužila k vyjádření národního charakteru. Dembowskému šlo o vidění a hodnocení světa v zájmu lidových mas. Jeho nejčastějšími kritérii při hodnocení slovesné tvorby bylo vedle lidovosti vlastenectví, revoluční nadšení, aktivní poměr ke společenské problematice, jejíž konflikty je třeba zobrazovat v souvislostech s vývojovými procesy, na konkrétních případech řešit otázky obecné, všelidské. Literatuře vyznačil tento novátorský polský estetik vý-

znamné ideové poslání při přetváření světa. K tomuto úkolu se podle jeho mínění nejlépe hodí drama, které má být „především obrazem boje názorů a stran", „dramatem idejí, velkých společenských konfliktů". Dembowski odsuzoval předmětnou popisnost, v níž viděl možnost kompromisu se skutečností, kterou je třeba revolučně změnit. Záruku prosazení základních společenských změn viděl pouze v „hromadném činu", v revolučním lidovém hnutí, jemuž se postavil do čela a při jehož vystoupení padl jako čtyřiadvacetiletý. Právě o tomto hnutí čteme v závěru Komunistického manifestu: „Mezi Poláky podporují komunisté stranu, která činí agrární revoluci podmínkou národního osvobození, tutéž stranu, která vyvolala krakovské povstání roku 1846." Dále Marx prohlásil: „Krakovská revoluce dala celé Evropě chvályhodný příklad ve ztotožnění národního a demokratického hnutí s osvobozením utiskované třídy," byla to „první politická revoluce, která proklamovala požadavky socialistické".

Slovanofilští romantikové seskupení kolem almanachu Ziewonia nechápali lidovost ve smyslu revolučním jako Dembowski, ani ideově estetickém jako Mickiewicz, nýbrž mystickoohlasovém. Lidovost velkých romantiků se jim jevila jako umělá, stylizovaná. Folkloristické prvky viděné přes prizma básnické představivosti, transponované do jiné, vyšší, umělecké polohy, ztrácely pro tyto romantiky svou základní hodnotu — bezprostřednost, a tedy i opravdovost. Především z tohoto rozdílného chápání lidovosti pramenil kriticismus Seweryna Goszczyńského, pro něhož dosavadní literatura včetně Mickiewicze byla nenárodní, napodobovala cizí vzory; jak kdysi podléhala vlivům antickým a francouzským, tak nyní podléhá vlivům německým a anglickým. Podle koncepce literatury „krajowé" má literární dílo vyjadřovat hromadného, národního ducha. Tohoto ducha, nezkaženého vlivem civilizace (která nutně stírá svéráz národní povahy a narušuje ji cizími prvky), zachovala si jedině lidová tvorba. Představitelé domácí literatury se proto přímo programově snažili o identifikaci vyvinutého básnického intelektu s lidovými představami o světě. Splnění tohoto požadavku spontánní tvorby, zachování „přirozené naivity" lidu, ztotožnění se s přístupy vlastními kolektivní tvořivosti, však zdaleka nebylo snadné. Věrné vystižení národní povahy ze zorného úhlu lidového pohledu na svět mohlo být samozřejmostí například pro mnohé české spisovatele, pocházející z lidových vrstev. U talentovaných tvůrců jako Čelakovský nebo Havlíček přineslo nevšední výsledky. Pro členy skupiny Ziewonia, kteří vyrůstali v ovzduší šlechtické kultury (hrabata Borkowští) či v kruzích inteligence převážně šlechtického původu, bylo zaujetí tohoto postoje nesnadným úkolem. Požadavek tvorby podle lidového vzoru či vidění a hodnocení světa v souladu s nazíráním prostého lidu je nutil k vědomému, nikoli spontánnímu přijetí „naivního postoje". To nutně vedlo k noetickému konfliktu mezi způsobem myšlení vytříbeného intelektu a lidovým viděním skutečnosti, o něž již ve svých raných dílech usiloval Mickiewicz (balada Romantičnost, Dziady). Požadavek spontánnosti lidového pohledu se dostával do rozporu s požadavkem vlasteneckého didaktismu, obsaženým v programovém historismu skupiny a zaměřeným na výchovu lidu pro národně osvobozenecký boj.

Třetím základním bodem programu skupiny vedle lidovosti a historismu bylo slovanofilství. Snaha po vykreslení pravé národní povahy

vedla tyto haličské autory k zájmu o lidovou slovesnost a slovanské literární památky, které podle jejich soudu vznikaly spontánně a zachovaly přirozenost a prostotu, jíž se umělé literatuře nedostávalo. Proto věnovali tolik úsilí přisvojování těchto památek vlastnímu písemnictví (Lucjan Siemieński přeložil Královédvorský rukopis, August Bielowski jihoslovanské junácké písně a Slovo o pluku Igorově atd.). Tyto překlady měly být nápomocny při vytváření epických skladeb, které by byly jakousi rekonstrukcí nezachované (jak byli přesvědčeni) polské lidové epiky. Prakticky však vznikala díla pastišového charakteru bez větší umělecké ceny, plná vnitřní protikladnosti, vyvolané zmíněným rozporem mezi postuláty spontánnnosti a vlasteneckého didaktismu, nutícími autory zaujmout postoj — použijeme-li označení Józefa Chałasińského — „vlastní kultuře patronské", tedy kultuře psané příslušníky jiných vrstev pro lidového čtenáře (uveďme alespoň populární dílka Julie Woykowské anebo Siemieńského Večery pod lipou čili Dějepis polský, který v českém překladu vyšel dvakrát již v šedesátých letech, poprvé 1863 v Brně, což je v této souvislosti dosti výmluvné).

Uvedené skutečnosti nás přivádějí k zamyšlení nad tím, jak se základní tendence jednotlivých modelů polského literárního romantismu promítly do vzájemných česko-polských kulturních vztahů. R. 1847 vydal polský spisovatel Edmund Chojecki dvoudílnou publikaci Czechia i Czechowie przy końcu pierwszej połowy XIX stulecia, v níž se zřetelně odráží východisko z uvedených historiozofických systémů „velkého" romantismu, aplikované při autorově hodnocení tehdejší české literatury. Chojecki v ní postrádá „velkou ideu o budoucnosti národa", postrádá povzbudivou tyrtejskou poezii a básníka typu charismatického vůdce národa, neboť „...poeta, prorok i filozof sam jeden może nadać rodakom inicjatywę czynu, pochodzącą z ducha wieszczego i odkryć im wyższe prawdy, do jakich na drodze rozumowań prozaicznych nigdy nie dojdą" (sv. 1, str. 217). V české literatuře zarážela Chojeckého „malá" lidovost, která se mu svým ohlasovým charakterem a písňovostí zdála málo univerzální, málo sdělná pro zahraničního čtenáře. Výše stavěl estetickoliterární typ lidovosti. Domníval se rovněž, že Češi zbytečně plýtvají silami na filologické bádání, které kromě několika jedinečných výjimek (Dobrovský, Šafařík) nepřineslo žádoucí efekt. Filologické obrození se mu zdá nedostačující, naopak se domnívá, že v sobě nese jisté „slovanské ochrnutí", bránící literatuře ve větším rozletu.

Analogické východisko, ale odlišné závěry nacházíme u Wojciecha Cybulského, slavisty berlínské a později vratislavské univerzity. Jako všichni romantici vyžadoval souzvuk mezi literární tvorbou a národní povahou, kterou nedotčenou cizími vlivy viděl v lidu. Ve své stati Przegląd literatury słowiańskiej chválil tedy lidovost české literatury, i když její slovesná realizace ho neuspokojovala, neboť jí scházela „velká myšlenka vůdčího básnického ducha" a zaměření na společenskou skutečnost.

Při všech výhradách, které polští romantikové vyjadřovali k tehdejšímu českému společenskému a literárnímu životu, nešetřili slovy uznání a obdivu při hodnocení husitismu, jemuž přičítali širší význam (Chojecki, Berwiński). Současně se však pozastavovali nad tím, že tak slavné období

se nedočkalo rovnocenného literárního zpracování. Zajímala je především postava Jana Žižky z Trocnova, jemuž v té době věnovali básně Chojecki a Romanowski (podle vzpomínek A. E. Odyńce začal o Žižkovi na Hankovo vyzvání psát i Mickiewicz, zamýšlené dílo však neznáme a jeho existenci nikdo nepotvrdil; básníkova kritická slova v pařížských přednáškách o slovanských literaturách nás dokonce opravňují pochybovat, že Odyńcova informace je věrohodná).

Podobně jako tehdejší polské hlasy o české literatuře, tak i české soudy vycházely při hodnocení polského písemnictví z vlastního literárního modelu: zdůrazňovaly národní, slovanskou specifičnost, zájem o lidovou kulturu a historismus — tedy momenty, které stavěla do popředí také „krajowa" literatura, zvláště skupina Ziewonia. V souhlase s ní poukazovaly na potřebu zbavovat se cizích vlivů. Toto hledisko výrazně vystupuje ve zprávách J. P. Koubka a K. V. Zapa o polské literatuře či v Purkyňově stati o jedności literackiej między plemionami słowiańskimi (Dennica-Jutrzenka 1842). Některé polské literární projevy jim nepřipadaly dosti národní (Purkyně), v jiných se příliš silně odrážel šlechtický charakter kultury (Zap, Havlíček). Před jarem národů, kdy český národ po dlouhé době znovu vystoupil masovou politickou akcí, byla tedy v oblasti literatury nejschůdnější základnou oboustranného pochopení slovanofilská koncepce haličské skupiny Ziewonia. V tomto okruhu také docházelo k nejčastějším projevům vzájemného porozumění a spolupráce, kterou usnadňovala příslušnost k jednomu státnímu organismu a podněcovala nutnost národně osvobozeneckého boje proti společnému nepříteli — habsburské monarchii. Prvky obsažené v jiných modelech polského romantismu byly přijímány částečně a postupně. K jejich plnějšímu pochopení podstatně přispěla rozsáhlá publicistická polemika mezi českými periodiky v období polského lednového povstání r. 1863.

Odborná literatura k danému tématu je neobyčejně rozsáhlá. Uvádíme proto pouze nezbytné prameny a z nejdůležitějších vědeckých prací alespoň publikace nejnovější:

Maurycy Mochnacki, *O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym*, t. 1., Warszawa 1830; Seweryn Goszczyński, *Nowa epoka poezji polskiej*, Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności 1835, t. 1., z. 1.–3.; Adam Mickiewicz, *Literatura słowiańska*, przeł. Leon Płoszowski, v: Dzieła, t. VIII.–XI., Warszawa 1955; Wojciech Cybulski, *Przegląd literatury słowiańskiej z r. 1842. Rok pod względem oświaty, przemysłu i wypadków czasowych*, t. 2., Poznań 1843; Edward Dembowski, *Kilka słów o pojęciu poezji;* tentýž, *O dramacie w dzisiejszym piśmiennictwie polskim, Rok ... 1843*, t. 6.; tentýž, *Piśmiennictwo polskie w zarysie*, Poznań 1845; Edmund Chojecki, *Czechja i Czechowie przy końcu pierwszej połowy XIX stulecia*, Berlin 1847, t. 1.–2.; Kazimierz Czachowski, *Między romantyzmem a realizmem*, Warszawa 1967; Maria Janion, *Romantyzm. Studia o ideach i stylu*, Warszawa 1969; táž, *Romantyzm polski wśród romantyzmów europejskich*, v: Gorączka romantyczna, Warszawa 1975; Janina Kamionkowa, *Życie literackie w Polsce w pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 1970; Alina Witkowska, *Romantyczny naród: klęska i tryumf*, v sborníku Problemy Polskiego Romantyzmu, seria pierwsza, Wrocław 1971; táž, *Słowianie, my lubim sielanki*, Warszawa 1972; Ireneusz Opacki, *Poezja romantycznych przełomów*, Wrocław 1972; Józef Bachórz, *O polskim egzotyzmie romantycznym* v sborníku Problemy Polskiego Romantyzmu, seria druga, Wrocław 1974; Janina Kamionka-Straszakowa, *Nasz naród jak lawa. Studia z literatury i obyczaju doby romantyzmu*, Warszawa 1974; Zofia Stefanowska, *Legenda słowiańska w prelekcjach paryskich*, v: Próba zdrowego rozumu. Studia o Mickiewiczu, Warszawa 1976; Krystyna Poklewska,

Galicja romantyczna 1816—1840, Warszawa 1976; Maria Janion, Maria Żmigrodzka, *Romantyzm i historia*, Warszawa 1978; *Polska, czeska i słowacka świadomość historyczna XIX wieku*, Wrocław 1979.

THE MODEL AND THE FUNCTION OF LITERATURE IN THE CONCEPTIONS OF POLISH ROMANTICS

The literature of Polish romanticism was very closely bound with contemporary political and social situation. Within the framework of Polish romanticism we can find several distinct models of literature which came into existence in the connection with outer conditions. The essential structural factors of romantic movement — such as historism, folklorism, nationalism, Slavism, orientalism, the relation of individuality and society, the problem of lyrical hero and lyrical subject, the relation to tradition, etc. — are applied in any of them in a different way.

The development of the romantic movement before the November insurrection 1830—31 had been dependent on the processes in the literature in Europe as a whole and — with the exception of historism (especially conspicuous factor because of dividing the country) — it had designed the universal problems of literary production of the day (the relation of individuality to the world; the relation between mankind and nature; the interest in nations and cultures still neglected and untouched by civilization, dated at the endeavour to realize natural rights of man, etc.). In the model of literature which came into existence in emigration after the November insurrection the emphasis was laid historiosophical questions. Trying to solve the topical problems of the subjected and divided nation and without having first-hand contact with the nation's life Polish romantics in emigration attained to the Polonocentric Messianism holding the Polish nation's suffering as a sacrifice to the struggle of mankind for freedom. In such model the question of individuality recognizing the world and the inward nature of itself changed into the question of the leading personality endowed with special qualities, of the titanic revolutionary, fighting with tyranny. In Poland crystallized two different conceptions of the romantic production: the revolutionary romanticism of Dembowski putting together Jacobin traditions with the ideas of the Hegelian left and considering social revolution as the only solution of social antagonism — and Slavophilian attitude stressing the questions of folklorism.